

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА № 1
КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА № 2

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
ВІДДІЛЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН

ХАРКІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ОСЕРЕДОК
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
«АСОЦІАЦІЯ ЦИВІЛІСТІВ УКРАЇНИ»

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

**Матеріали XXI науково-практичної конференції,
присвяченої 101-й річниці з дня народження
доктора юридичних наук, професора,
члена-кореспондента АН УРСР,
ректора Харківського юридичного інституту
(1962–1987 рр.)
В. П. Маслової**

(Харків, 17 лютого 2023 р.)

Харків
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
2023

*Рекомендовано до поширення через мережу Інтернет
рішенням кафедри цивільного права № 1
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
(протокол № 7 від 16 березня 2023 р.)*

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

Гетьман А. П. – доктор юридичних наук, професор, ректор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, академік НАПрН України (голова оргкомітету конференції);

Журавель В. А. – доктор юридичних наук, професор, в. о. президента НАПрН України, академік НАПрН України (заступник голови оргкомітету конференції);

Лученко Д. В. – доктор юридичних наук, професор, проректор з наукової роботи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (член оргкомітету конференції);

Борисова В. І. – професор, завідувач кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, член-кореспондент НАПрН України, голова координаційного бюро з проблем сімейного права відділення цивільно-правових дисциплін НАПрН України, (член оргкомітету конференції);

Яроцький В. Л. – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного права № 2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, член-кореспондент НАПрН України (член оргкомітету конференції);

Ходико Ю. Є. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (секретар конференції)

Цивільне право: проблеми теорії та правозастосування : матеріали XXI наук.-практ. Ц58 конф., присвяч. 101-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР, ректора Харків. юрид. ін-ту (1962–1987 рр.) В. П. Маслова (Харків, 17 лют. 2023 р.). – Харків : НЮУ імені Ярослава Мудрого, 2023. – 341 с. – Електронне наукове видання. – <https://nauka.nlu.edu.ua/nauka/vnd/zbimyky-naukovyh-konferenczij/>.

ISBN 978-617-8198-07-2

У збірнику представлено матеріали чергової, вже 21-ї науково-практичної конференції, проведення якої було започатковано у 2003 р. і яка присвячується в цей раз 101-й річниці з дня народження доктора юридичних наук, професора Василя Пилиповича Маслова.

Захід традиційно зібрав учених-цивілістів закладів вищої освіти, провідних наукових установ України, Казахстану, Узбекистану й практичних працівників, які розглянули актуальні проблеми приватного права (цивільного, житлового, сімейного, права інтелектуальної власності), а також проблеми господарського права.

Видання адресоване науковим працівникам, аспірантам, викладачам закладів юридичної вищої освіти (факультетів ЗВО), а також працівникам суду, адвокатури, органів юстиції, практикуючим юристам, іншим особам, які вивчають і застосовують цивільне, сімейне, житлове, цивільно-процесуальне та господарське законодавство.

УДК [346+347](063)

© Національна академія правових наук України, 2023

© Харківський обласний осередок Всеукраїнської громадської організації «Асоціація цивілістів України», 2023

© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2023

ISBN 978-617-8198-07-2

***Василь Пилипович Маслов,
ректор Харківського юридичного інституту
(нині – Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)
у 1962–1987 роках***

ЗМІСТ

Василь Пилипович Маслов – видатний вчений-цивіліст	9
<i>Кузнєцова Н. С.</i> Цивільний кодекс України на порозі третього десятиріччя	11
<i>Кохановська О. В.</i> Традиції й сучасні тенденції у розумінні дарування та договору дарування	14
<i>Сулейменов М. К.</i> Гражданское право Республики Казахстан: нерешенные проблемы	17
<i>Борисова В. І.</i> Акціонерне товариство – організаційно-правова форма юридичних осіб приватного права	21
<i>Галянтич М. К.</i> Проблеми визначення місця проживання фізичної особи в період військових дій	25
<i>Гриняк А. Б.</i> Законопроект 6013: аргументи «за» і «проти» доцільності визнання Господарського кодексу України таким, що втратив чинність ...	28
<i>Кот О. О.</i> Передумови оновлення цивільного законодавства України	31
<i>Спасибо-Фатєєва І. В.</i> Концептуальні аспекти реформування цивільного законодавства	35
<i>Харитонов Є. О., Харитонова О. І.</i> Ліберальні засади взаємин приватної особи та держави у відкритому суспільстві	39
<i>Яроцький В. Л., Філонова Ю. М.</i> «Володіння» як цивільно-правова категорія в сучасних умовах рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України	42
<i>Ватрас В. А.</i> Прикладні аспекти використання правової доктрини як джерела права у судовій практиці	48
<i>Жорнокуй Ю. М.</i> Реформа цивільного законодавства чи повернення у 1990-ті роки: актуальність одного питання	52
<i>Зайцев О. Л.</i> Публічні закупівлі у період воєнного стану	57
<i>Зеліско А. В.</i> Місце сільськогосподарських кооперативів у системі юридичних осіб приватного права	60
<i>Зозуляк О. І.</i> Про цивільні правовідносини в контексті ускладнення правових зв'язків у їх структурі	63
<i>Карагусов Ф. С.</i> О создании юрисдикции общего права и функционировании <i>exorbitant jurisdiction</i> на территории Казахстана	69
<i>Караходжаева Д. М.</i> К вопросу о формировании концепции реформы гражданско-правового регулирования права собственности и иных вещных прав в Республике Узбекистан	74
<i>Коссак В. М.</i> Захист прав корпоративних інвесторів в умовах воєнного стану	78
<i>Красицька Л. В.</i> Відшкодування (компенсація) шкоди фізичній особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення	81
<i>Кройтор В. А.</i> Проблема визначення поняття доказів та засобів доказування в сучасному Цивільному процесуальному праві України	84
<i>Кухарев О. Є.</i> Сутність обов'язку спадкоємця відшкодувати витрати на поховання спадкодавця	88

<i>Лукашевич-Крутник І. С.</i> Місце відкриття спадщини в умовах воєнного стану в Україні	92
<i>Мошак Г. Г.</i> Приватноправова складова права внутрішнього судноплавства ФРН	94
<i>Мічурін Є. О.</i> Окремі проблеми приватно-правового регулювання суспільних відносин щодо інформаційних технологій (ІТ)	96
<i>Миронова Г. А.</i> Попередні розпорядження пацієнта: європейські правові стандарти та місце у праві України	100
<i>Менджул М. В.</i> Дія принципу заборони насильства в сім'ї в умовах воєнного стану в Україні	103
<i>Надьон В. В.</i> Переддоговірна відповідальність у світлі рекодифікації цивільного кодексу України з урахуванням законодавчого досвіду країн ЄС	106
<i>Некіт К. Г.</i> Європейські підходи до визначення правової природи цифрових активів	110
<i>Okyulov Omonboy, Kholbaev Sobir.</i> Features of the use of a limited liability company as an organizational and legal form of a cluster in agricultural production	113
<i>Пучковська І. Й.</i> Договір про задоволення вимог іпотекодержателя – домовленість про самозахист кредитора	119
<i>Шимон С. І.</i> Проблема розподілу авторських прав на службовий твір	122
<i>Якубівський І. Є.</i> Компенсація за порушення майнових авторських та суміжних прав за новим Законом України «Про авторське право і суміжні права»	126
<i>Аврамова О. Є.</i> Цивільно-правове регулювання метавсесвіту: постановка проблеми	129
<i>Біляєв О. О.</i> Відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок здійснення спортивної діяльності	133
<i>Борисов І. В.</i> До проблеми організаційних форм інноваційних структур в умовах сучасної моделі розвитку економіки	136
<i>Воловик В. В.</i> Природний газ як специфічний об'єкт цивільних прав	140
<i>Гаврік Р. О.</i> Практичні аспекти застосування способів захисту сімейних прав при вирішенні справ про встановлення режиму окремого проживання подружжя	142
<i>Гуцуляк В. К.</i> Юридична характеристика договору про спільну діяльність	146
<i>Даниленко О. В.</i> Щодо цифрових речей як нових об'єктів цивільних прав	148
<i>Донець А. Г.</i> Чинники, що обумовлюють цінність віртуальних активів як нематеріальних об'єктів віртуальних світів (метаверсу)	154
<i>Іванова К. Ю.</i> До проблеми розпорядження правами на об'єкти права інтелектуальної власності	157
<i>Ісаєв А. М.</i> Віндикація грошей та цінних паперів на пред'явника за Цивільним Кодексом України	160

Кухарєв О. Є.,
*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного
права та процесу Харківського
національного університету
внутрішніх справ*

СУТНІСТЬ ОБОВ'ЯЗКУ СПАДКОЄМЦЯ ВІДШКОДУВАТИ ВИТРАТИ НА ПОХОВАННЯ СПАДКОДАВЦЯ

Згідно зі ст. 1232 Цивільного кодексу України (далі за тестом – ЦК) спадкоємці зобов'язані відшкодувати розумні витрати, які були зроблені одним із них або іншою особою на поховання спадкодавця.

Статтею 2 Закону України «Про поховання та похоронну справу» передбачено, що поховання померлого - комплекс заходів та обрядових дій, які здійснюються з моменту смерті людини до поміщення труни з тілом або урни з прахом у могилу або колумбарну нішу, облаштування та утримання місця поховання відповідно до звичаїв та традицій, що не суперечать законодавству.

Витрати на проведення поховання спадкодавця здійснюються спадкоємцем або іншою особою після відкриття спадщини.

Слід відзначити, що можливість стягнення таких коштів відома ще з часів Стародавнього Рима. Так, Ульпіан у 25-й книзі «Коментарів до едикту» визначав похоронний позов, що пред'являвся виключно щодо стягнення витрат на поховання спадкодавця та не стосувався інших витрат. Похоронний позов був заснований на справедливості, що встановлювалася, виходячи з гідності померлої особи, причини, часу і на підставі доброї довіри, так, щоб особі, яка понесла витрати на поховання, не нараховувалося більше, ніж нею витрачено. У цьому ж джерелі наголошувалося на тому, що не слід виконувати волю заповідача, якщо перевищена справедлива міра витрат [1, с. 605].

Питання з'ясування правової природи витрат на поховання спадкодавця належить до дискусійних у цивілістиці. З цього приводу можна відзначити дві позиції, прихильники яких по-різному визначають сутність таких витрат. Так, одні вчені відносять витрати на поховання спадкодавця до складу спадщини [2, с. 42; 3, с. 10]. Інші науковці відстоюють протилежну позицію, стверджуючи, що ці кошти не можна розглядати як елемент складу спадщини [4, с. 89; 5, с. 76].

При вирішенні цього питання слід виходити з того, що склад спадщини охоплюється тими правами та обов'язками, носієм яких був спадкодавець за життя. Обов'язки, що з'явилися внаслідок смерті особи або після настання цього факту, не є елементами складу спадщини, хоча можуть покладатися на спадкоємця. Це повною мірою узгоджується з концепцією універсального спадкового правонаступництва як основною методологічною засадою сфери спадкового права. Сама сутність

правонаступництва становить перехід, динаміку прав та обов'язків від правопередника до правонаступника. правонаступництво ілюструє посмертний рух прав та обов'язків спадкодавця до його спадкоємців, що, у свою чергу, визначає їх юридичну долю та зміну суб'єкта-носія. А тому визначальним у цьому аспекті є належність відповідних прав та обов'язків спадкодавцю за життя. Через це обов'язки, які виникли після або внаслідок смерті спадкодавця, за своєю природою не є спадковими, оскільки матимуть інший правовий режим.

За таких обставин витрати на поховання спадкодавця не є елементом складу спадщини.

При визначенні розміру та порядку відшкодування коштів, сплачених на поховання спадкодавця, не застосовуються положення статей 1281, 1282 ЦК, що регулюють пред'явлення кредитором спадкодавця вимог до спадкоємців та обов'язок спадкоємців задовольнити вимоги кредитора. Це пояснюється тим, що особа, яка понесла витрати на поховання, є кредитором спадкоємця, а не спадкодавця. При цьому можлива конкуренція вимог кредиторів спадкоємця та спадкодавця. Враховуючи, що закон не визначає черговості задоволення вимог кредиторів у сфері спадкового права, це питання вирішується спадкоємцем.

У разі закликання до спадкування кількох спадкоємців, їх обов'язок відшкодувати витрати на поховання спадкодавця не є солідарним. Такий висновок зумовлений положенням ст. 541 ЦК, згідно з яким солідарний обов'язок або солідарна вимога виникають у випадках, встановлених договором або законом, зокрема у разі неподільності предмета зобов'язання. У ст. 1232 ЦК не міститься застереження про солідарний обов'язок спадкоємців. Вони зобов'язані відшкодувати досліджувані витрати порівну. При цьому розмір таких витрат не обмежується вартістю успадкованої частки. Більш того, вартість спадщини взагалі не має правового значення при виконанні спадкоємцем окресленого обов'язку. Якщо витрати на поховання спадкодавця поніс один із спадкоємців, то сума, що підлягає відшкодуванню, зменшується на його частину, що припадає на ці витрати.

Оплата одним із спадкоємців витрат на поховання спадкодавця не є підставою для збільшення розміру спадкової частки такого спадкоємця.

Між особою, яка сплатила кошти на поховання та спадкоємцем виникає зобов'язальне правовідношення, що за своєю природою належить до недоговірних зобов'язань. Кредитором у цьому зобов'язанні є особа, яка понесла відповідні витрати. Боржником виступає виключно спадкоємець за умови прийняття ним спадщини.

За відсутності спадкоємців, які прийняли спадщину, відмови їх від прийняття спадщини або усунення від права на спадкування, боржником у досліджуваному зобов'язанні виступатиме територіальна громада, яка стала власником спадщини, визнаної судом відумерлою.

У ст. 1232 ЦК міститься оціночна категорія «розумні витрати», зміст якої в законі не розкривається. Вважаю, що розумність у кожній

конкретній справі визначається такими критеріями – розмір; необхідність здійснення; майновий стан кредитора та боржника.

Відповідно до правового висновку Верховного Суду, викладеного у постанові від 21 березня 2018 р., витрати на проведення поминального обіду, який проводиться після поховання, не відносяться до витрат на поховання, обов'язок щодо відшкодування яких покладається на спадкоємців на підставі ст. 1232 ЦК [6].

Хоча таке тлумачення «розумних витрат» Верховним Судом видається спірним, адже поминальні обіди нерозривно пов'язані з народними звичаями та християнськими обрядами. Як свідчить судова практика, витрати на проведення поминального обіду не є завеликими. Наприклад, в наведеній вище цивільній справі вартість поминального обіду склала лише 3050 гривень. Особа, яка сплатила кошти за організацію поминального обіду, має отримати відшкодування. Це повною мірою відповідає справедливості, добросовісності та розумності як загальним засадам цивільного законодавства (п. 6 ч. 1 ст. 3 ЦК). Невипадково Закон України «Про поховання та похоронну справу» розкриває поняття «поховання померлого» через комплекс заходів та обрядових дій.

Слід врахувати, що кошти на поховання спадкодавця можуть бути сплачені на виконання волевиявлення самого заповідача. За змістом ч. 1 ст. 1240 ЦК заповідач може зобов'язати спадкоємця до вчинення певних щодо визначення місця і форми здійснення ритуалу поховання. Крім того, у ст. 6 Закону України «Про поховання і похоронну справу» встановлюється право громадян на поховання їхнього тіла та волевиявлення щодо належного ставлення до тіла після смерті. Таке волевиявлення може бути виражене у згоді чи незгоді на проведення патолого-анатомічного розтину; згоді чи незгоді на вилучення анатомічних матеріалів для трансплантації та/або виготовлення біоімплантатів; побажання бути похованим у певному місці, за певними звичаями, поруч з певними раніше померлими чи бути підданим кремації; дорученні виконати своє волевиявлення певній особі; іншому дорученні, що не суперечить законодавству.

Витрати, пов'язані із похованням заповідача на підставі його розпорядження, аналогічно сплачуються за умови відповідності їх критерію розумності.

Особа набуває право вимагати відшкодування лише власних коштів, які вона витратила на поховання спадкодавця. Якщо поховання проводилося особою за рахунок спадкового майна, право вимоги до інших спадкоємців не виникає. Зокрема, відповідно до ч. 3 ст. 1298 ЦК до закінчення строку на прийняття спадщини нотаріус може видати спадкоємцеві дозвіл на одержання частини вкладу спадкодавця у банку (фінансовій установі), якщо це викликано обставинами, які мають істотне значення. Тобто нотаріус наділений правом надати дозвіл на отримання частини коштів, розмішених на банківському рахунку спадкодавця, для

проведення його поховання.

Так саме не враховується у розмір витрачених кредитором коштів отримана державна матеріальна допомога на поховання. Згідно зі ст. 21 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», допомога на поховання застрахованої особи або особи, яка перебувала на її утриманні, надається в розмірі, що встановлюється правлінням Пенсійного фонду України, але не менше розміру прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, встановленого законом. Постановою Пенсійного Фонду України «Про встановлення розміру допомоги на поховання» від 26.12. 2022 р. № 29-1 встановлено розмір допомоги на поховання застрахованої особи або особи, яка перебувала на її утриманні, – 4100 грн.

Список використаних джерел

1. Дигесты Юстиниана / пер. с лат. ; отв. ред. Л. Л. Кофанов. 2-е изд., испр. М. : Статут, 2008. Т. II. 622 с.
2. Шишка Р. Б., Сопілко І. М., Козирєва В. П. Спадкове право в Україні : навч. посіб. / за заг. ред. проф. Р. Б. Шишки. Київ : Ліра-К, 2015. 216 с.
3. Антощенко-Оленева О. И. К вопросу об ответственности наследника по долгам наследодателя. *Наследственное право*. 2010. № 3. С. 9–11.
4. Ходико Ю. Є. Щодо особливостей правового режиму об'єкта спадкового правовідношення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2016. Вип. 40. Т. 1. С. 87-90.
5. Заїка Ю. О. Спадкове право в Україні: становлення і розвиток : монографія. 2-ге вид. Київ : КНТ, 2007. 288 с.
6. Постанова Верховного Суду від 21 березня 2018 р., судова справа № 753/15444/15-ц, провадження № 61-2424св18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73156899>.

Лукаsevич-Крутник І. С.,
докторка юридичних наук,
професорка, завідувачка кафедри
цивільного права і процесу
Західноукраїнського національного
університету

МІСЦЕ ВІДКРИТТЯ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Зміни в політичному та соціальному житті нашої країни, які відбулися у зв'язку з агресією російської федерації, знаходять своє відображення в нормах Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) як основного акта